

بسم الله الرحمن الرحيم

دانشگاه شهید مطهری

رساله دکتری رشته فقه و حقوق خصوصی

عنوان

کودک‌همسری در فقه امامیه و حقوق ایران

با تاکید بر فتوای آیت الله ناصر مکارم شیرازی

اساتید راهنما

دکتر اکرم صفیری

دکتر مرتضی چیت‌سازیان

استاد مشاور

دکتر محمد روشن

نگارنده

فاطمه اسماعیلی

سال تحصیلی

۱۴۰۲-۱۴۰۳

دستورالعمل حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی

دانشگاه شهید مطهری

با عنایت به سیاست‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاه شهید مطهری در راستای ارج نهادن به فعالیت‌های علمی و پژوهشی و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله، و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد ذیل را رعایت نمایند:

ماده ۱- حقوق مادی و معنوی پایان‌نامه‌ها / رساله‌های مصوب دانشگاه متعلق به دانشگاه است و هرگونه بهره‌برداری از آن باید با ذکر نام دانشگاه و رعایت آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مصوب دانشگاه باشد.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه / رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی می‌باید با نام دانشگاه بوده و استاد راهنما نویسنده مسئول مقاله باشند.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی به صورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه / رساله نیز منتشر می‌شود باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب حاصل از نتایج پایان‌نامه / رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با مجوز کتبی صادره از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه و براساس آیین‌نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت نظریه یا ارائه در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه / رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

نام و نام خانوادگی دانشجو:

تاریخ:

امضاء

تعهد نامه اصالت اثر

اینجانب دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد / دکتری در رشته که در تاریخ از پایان نامه / رساله خود تحت عنوان: " " با کسب درجه دفاع نموده ام، بدینوسیله شرعاً و قانوناً متعهد می شوم :

- (۱) مطالب مندرج در این پایان نامه / رساله حاصل تحقیق و پژوهش اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران اعم از پایان نامه ، کتاب ، مقاله و غیره استفاده نموده ام، رعایت کامل امانت را نموده، مطابق مقررات، ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ اقدام به ذکر آنها نموده ام.
- (۲) تمامی یا بخشی از این پایان نامه / رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح ، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- (۳) مقالات مستخرج از این پایان نامه / رساله کاملاً حاصل کار اینجانب بوده و از هر گونه تقلب در داده و یا تغییر اطلاعات پرهیز نموده ام.
- (۴) از ارسال همزمان و یا تکراری مقالات مستخرج از این پایان نامه / رساله (با بیش از ۳۰ درصد همپوشانی) به نشریات و یا کنگره های گوناگون خودداری نموده و می نمایم.
- (۵) کلیه حقوق مادی و معنوی حاصل از این پایان نامه / رساله (طبق صفحه واگذاری حقوق معنوی) متعلق به دانشگاه شهید مطهری بوده و متعهد می شوم هر گونه بهره مندی و یا نشر دستاوردهای حاصل از این تحقیق اعم از چاپ کتاب، مقاله، ثبت اختراع و غیره (چه در زمان دانشجویی و یا بعد از فراغت از تحصیل) با کسب اجازه از تیم استادان راهنما و مشاور و معاونت آموزشی و تحصیلات تکمیلی باشد.
- (۶) در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه شهید مطهری از درجه اعتبار ساقط و اینجانب هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی دانشجو:

تاریخ:

امضاء

سپاسگزاری

تقدیر و تشکر فراوان خود را از استاد فرهیخته و گرانقدر سرکار خانم دکتر اکرم صفیری، استاد راهنمای این رساله ابراز می‌دارم که همواره با الطاف و ارشادهای خویش اینجانب را مدیون خود ساخته و حقی فراتر از استادی بر من داشته و مهربانی و لطف همیشگی نسبت به شاگرد کوچک خود داشته‌اند. همچنین از راهنمایی‌های عالمانه‌ی استاد راهنما، جناب آقای دکتر مرتضی چیت‌سازیان و استاد مشاور، جناب آقای دکتر محمد روشن کمال تشکر و امتنان را دارم.

در نهایت لازم می‌دانم از برادر عزیزم، جناب آقای دکتر اسماعیلی که همیشه با رهنمودها و محبت‌های پدرانه‌ی خود مرا در امر تحصیل و زندگی مورد حمایت قرار داده‌اند و وجودم از وجودشان نشأت می‌گیرد؛ تشکر ناچیزی داشته باشم.

تقدیم به

این رساله و ثمره‌ی علمی ناچیز خود را تقدیم می‌کنم به:

نور چشمانم و ثمره‌ی حیات و ضربان قلبم

پسرم؛ محمدحسین عزیز

که با دست‌های کوچک خود، دست در دست مادر، زحمات و

سختی‌های دوران کتابت این رساله را متحمل و مردانه، همدم و

هم‌قدم و همراه زندگی مادر شده است.

ان شاء الله در مسیر نورانی و زیر سایه‌ی اهل بیت (علیهم السلام)

ثابت قدم باشد.

چکیده

کودک‌همسری یا تزویج ولایی یکی از فروع فقهی است که تکاپوی قانون‌گذار برای ارائه‌ی قانون مبتنی بر مباحث فقهی مربوط به آن و متناسب با مصالح جامعه ثمره‌ی مطلوبی نداشته است. تغییرات چندباره‌ی نظر قانون‌گذار بعد از انقلاب اسلامی نشانه‌ی این عدم مطلوبیت است. توجه به برخی از آموزه‌های فقهی درباره‌ی سن بلوغ به عنوان سن مبدا ازدواج می‌تواند جزء دلایل عدم ثبات موضع مقنن دانسته شود. همین بی‌ثباتی عاملی است که بازاندیشی دیدگاه‌های فقهی ابرازشده از سوی فقیهان را ضرورت می‌بخشد که چه بسا، با برجسته شدن یک نظر فقهی بتوان مزیت‌های آن را برای تقنین مناسب در زمینه‌ی تزویج ولایی معرفی نمود. رویکرد اصلی این پژوهش به بررسی دیدگاه آیت الله مکارم شیرازی در خصوص حکم بطلان ازدواج در سن زیر ۱۳ سال که ظرفیت‌های متعددی را در بر دارد، اختصاص یافته است. در این پژوهش داده‌های اصیل به صورت کتابخانه‌ای گردآوری شده و با روش توصیفی - تحلیلی مورد بررسی و نقد قرار گرفته و یافته‌های آن نشان می‌دهد که وجه اشتراک بین فقه امامیه و حقوق ایران آن است که کودک‌همسری به صورت مشروط تجویز شده است. محوری‌ترین گزاره‌ی نظر آیت الله مکارم شیرازی بطلان مطلق تزویج ولایی به شمار می‌آید؛ که به نظر نگارنده برخی از ملاک‌های احتمالی آن همچون: بطلان به معنای عدم نفوذ، مبنا قرار دادن قاعده‌ی وجود مجیز صالح حین العقد و روایت فضل بن عبدالملک مبانی معتبری به شمار نمی‌آیند و با دقت نظر در ظاهر استفتاء و تحلیل آن، می‌توان دو مبنای تاثیر مقتضیات زمانی و مکانی و قاعده‌ی مقتضی و مانع را استخراج کرد که نظریه‌ی بطلان کودک‌همسری با این دو مبنا سازگارتر و هماهنگ‌تر می‌باشد و عناصر این دو مبنا قابل تطبیق بر استفتای معظم له مبنی بر بطلان کودک‌همسری می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: کودک، تزویج ولایی، سن بلوغ، آیت الله مکارم شیرازی، بطلان، مصلحت، مفسده.

فهرست مطالب

مقدمه.....أ

۱- بیان مسالهأ

۲- پرسش های پژوهشث

۲-۱- سوالات اصلیث

۲-۲- سوالات فرعیث

۳- فرضیه های پژوهشث

۳-۱- فرضیه های اصلیث

۳-۲- فرضیه های فرعیج

۴- اهداف پژوهشج

۵- پیشینه ی تاریخی موضوع و پژوهش در زمینه ی آنج

۶- جنبه ی جدید و نوآوری پژوهشد

۷- روش تحقیقد

۸- ساختار پژوهشد

فصل اول: شناخت موضوع و کلیّات ۱

مبحث اول: شناخت موضوع ۴

گفتار اول: شناخت مفهوم کودک با شناسایی سنّ بلوغ در کودکان ۵

الف) شناخت مفهوم کودک ۵

۱- معنای لغوی کودک ۵

۵.....	۲- تعریف اصطلاحی کودک
۶.....	۱-۲- تعریف کودک از منظر فقه امامیه
۷.....	۲-۲- تعریف کودک از منظر حقوق مدنی
۹.....	۳-۲- تعریف کودک از منظر کنوانسیون حقوق کودک
۱۰.....	ب) شناسایی سنّ بلوغ در کودکان
۱۱.....	۱- معنای لغوی بلوغ
۱۱.....	۲- تعریف اصطلاحی بلوغ
۱۱.....	۱-۲- تعریف بلوغ از منظر فقه امامیه
۱۴.....	۲-۲- تعریف بلوغ از منظر حقوق موضوعه
۱۸.....	گفتار دوم: شناخت مفهوم و مصداق ولی در تزویج کودک
۱۸.....	الف) شناخت مفهوم ولی
۱۸.....	۱- معنای لغوی ولی
۱۸.....	۲- تعریف اصطلاحی ولی
۱۹.....	۱-۲- تعریف ولی از منظر فقه امامیه
۱۹.....	۲-۲- تعریف ولی از منظر حقوق موضوعه
۱۹.....	ب) مصداق ولی در تزویج کودک
۲۰.....	۱- مصداق ولی در تزویج کودک در فقه امامیه
۲۲.....	۲- مصداق ولی در تزویج کودک در حقوق موضوعه
۲۲.....	۱-۲- مصداق ولی در تزویج کودک از منظر حقوق مدنی
۲۳.....	۲-۲- مصداق ولی در تزویج کودک در رویه قضایی
۲۴.....	۳-۲- مصداق ولی در تزویج کودک مبتنی بر نصوص قانونی
۲۵.....	۴-۲- مصداق ولی در تزویج کودک با اکتفا به قدر متیقن فقهی و حقوقی

گفتار سوم: تبیین قلمروی ولایت، شناخت مفهوم مصلحت و مفسده و مرجع تشخیص آنها در

تزویج کودکان..... ۲۸

الف) شناخت مفهوم ولایت ۲۸

۱- معنای لغوی ولایت..... ۲۸

۲- تعریف اصطلاحی ولایت ۲۸

۱-۲- تعریف ولایت از منظر فقه امامیه..... ۲۸

۲-۲- تعریف ولایت از منظر حقوق موضوعه..... ۲۹

۳- تبیین قلمروی ولایت..... ۲۹

۱-۳- قلمروی ولایت پدر و جد پدری از منظر فقه امامیه..... ۲۹

۲-۳- قلمروی ولایت پدر و جد پدری از منظر حقوق موضوعه..... ۳۰

ب) شناخت مفهوم مصلحت و مفسده..... ۳۱

۱- شناخت مفهوم مصلحت..... ۳۳

۱-۱- معنای لغوی مصلحت ۳۳

۱-۱-۱- مصلحت به معنای خیر..... ۳۳

۱-۱-۲- مصلحت در تقابل با فساد..... ۳۳

۲-۱- تعریف اصطلاحی مصلحت ۳۴

۱-۲-۱- تعریف مصلحت از منظر فقه اسلامی..... ۳۴

۲-۲-۱- تعریف مصلحت از منظر حقوق مدنی..... ۳۷

۲- شناخت مفهوم مفسده..... ۳۷

۱-۲- معنای لغوی مفسده..... ۳۷

۲-۲- تعریف اصطلاحی مفسده..... ۳۸

۳- مرجع تشخیص مصلحت..... ۳۹

۱-۳- تشخیص مصلحت با محوریت ولی کودک..... ۴۰

۲-۳- تشخیص مصلحت با محوریت دادگاه	۴۳
۳-۳- تشخیص مصلحت با محوریت مجموع ولی و دادگاه	۴۵
مبحث دوم: تاریخچه‌ی کودک‌همسری در فقه امامیه و حقوق ایران، چالش‌های ماده ۱۰۴۱ قانون مدنی و بررسی آرای دادگاه‌ها.....	
۴۸- گفتار اول: تاریخچه‌ی کودک‌همسری در فقه امامیه	۴۹
الف) تعدد روایات در مورد تزویج ولایی در فقه امامیه	۴۹
ب) تعدد اقوال در مورد تزویج ولایی در فقه امامیه	۴۹
پ) سنخیت ولایت بر تزویج صغار با ولایت بر اموال آنان در فقه امامیه	۵۱
۵۲- گفتار دوم: تاریخچه‌ی کودک‌همسری در حقوق ایران	۵۲
الف) تاریخچه‌ی کودک‌همسری پیش از انقلاب اسلامی	۵۲
ب) تاریخچه‌ی کودک‌همسری پس از انقلاب اسلامی	۵۵
۱- تجدیدنظر سال ۱۳۶۱؛ یکسان‌انگاری سن بلوغ به عنوان سن معتبر برای مبدا ازدواج	۵۶
۲- اصلاح سال ۱۳۷۰؛ استمرار سن بلوغ به عنوان مبدا معتبر برای ازدواج	۵۷
۳- بازنگری سال ۱۳۸۱؛ ارائه‌ی نوآوری‌های قابل تأمل	۵۸
۱-۳- گذر از اعتبار سن بلوغ در ازدواج؛ حرکت به سنین ۱۳ و ۱۵ سال برای دختر و پسر	۶۰
۲-۳- لزوم احراز تشخیص دادگاه صالح	۶۰
گفتار سوم: چالش‌های موجود در ماده‌ی ۱۰۴۱ قانون مدنی	
الف) بسترسازی تسهیل ازدواج زیر سن قانونی از رهگذر اکتفا به یک مصلحت	۶۲
ب) وجود توأمان مصلحت و مفسده و ابهام نسبت به ترجیح آن‌ها بر یک‌دیگر	۶۲
پ) غفلت از عدم تعیین متعلق مصلحت؛ مصلحت مولی علیه یا اعم از آن	۶۴
گفتار چهارم: چگونگی اجرایی شدن ماده ۱۰۴۱ قانون مدنی وفق بررسی برخی از آرای دادگاه‌ها	
۶۷-	۶۷

الف) بررسی چگونگی موافقت با تزویج ولایی در آرای دادگاه‌ها.....	۶۷
۱- برجسته بودن اظهارات ولی و وکیل در تشخیص مصلحت از سوی دادگاه.....	۶۷
۲- نقش نسبی دادگاه در تشخیص مصلحت.....	۷۰
ب) بررسی فرایند عدم صدور اذن در ازدواج صغیر در آرای دادگاه‌ها.....	۷۱
۱- عدم صدور اذن به دلیل عدم رشد مولی‌علیه.....	۷۱
۲- نقش فعال دادگاه در چگونگی عدم تشخیص مصلحت.....	۷۲
مبحث سوّم: انگیزه‌ها و علل کودک‌همسری.....	۷۴
گفتار اوّل: انگیزه‌های اجتماعی.....	۷۷
گفتار دوّم: انگیزه‌های خانوادگی.....	۷۹
گفتار سوّم: انگیزه‌های دینی و مذهبی.....	۸۱
گفتار چهارم: انگیزه‌های مربوط به شخص کودک.....	۸۳
جمع‌بندی فصل اوّل.....	۸۴
فصل دوّم: بررسی ملاک ولایت در تزویج ولایی در فقه امامیه.....	۸۶
مبحث اوّل: ولایت مطلق پدر و جدّ پدری.....	۸۹
گفتار اوّل: ادله‌ی روایی بر اثبات ولایت مطلق پدر و جدّ پدری.....	۹۰
الف) روایات و کیفیت استدلال به آن‌ها.....	۹۰
۱- روایت سعید بن یسار.....	۹۰
۲- روایت محمد بن مسلم.....	۹۲
۳- روایت محمد بن سنان.....	۹۳
ب) نقد کیفیت استدلال به روایات.....	۹۵
۱- عدم انطباق روایات بر ولایت پدر و جدّ پدری بر صغار.....	۹۵
۲- تقیید اطلاق روایات با روایات مقید.....	۹۵

- ۳- تقیید اطلاق روایات با آیهی «لا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ» ۹۷
- ۴- اخلاقی بودن مضمون روایات ۹۸
- ۵- کنایی بودن مودّای روایات ۹۹
- ۶- تحقّق تالی فاسد ۹۹
- ۷- عدم همراهی فقها و وجود اجماع بر خلاف ولایت مطلق ۱۰۰
- گفتار دوّم: دلیل اصولی بر اثبات ولایت مطلق پدر و جدّ پدری ۱۰۲
- مبحث دوّم: ولایت پدر و جدّ پدری با اشتراط مصلحت ۱۰۴
- گفتار اوّل: طرح نظریه‌های مرتبط با اشتراط مصلحت در مطلق تصرّفات ولی ۱۰۵
- الف) اشتراط مصلحت در ولایت بر اموال صغار ۱۰۵
- ب) اشتراط مصلحت در ولایت بر تزویج صغار بنا بر احتیاط ۱۱۰
- گفتار دوّم: ادلّی اشتراط مصلحت در تصرّفات ولی و نقدهای وارد بر آنها ۱۱۳
- الف) آیه «لا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ» ۱۱۳
- ۱- کیفیّت استدلال به آیه ۱۱۳
- ۲- نقد کیفیّت استدلال به آیه ۱۱۶
- ۱-۲- تزلزل استناد به عموم آیه در تزویج صغار ۱۱۶
- ۲-۲- عدم قطعیت دلالت احسن بر معنای تفضیلی ۱۱۷
- ۳-۲- تخصیص عموم آیه با روایات ناظر بر کفایت عدم مفسده در تصرّفات جدّ پدری ۱۱۸
- ۴-۲- عدم دلالت آیه بر تصرّفات پدر و جدّ پدری ۱۲۰
- ب) روایات ۱۲۱
- ۱- روایت علی بن رئاب ۱۲۲
- ۲- روایت عبدالله بن یحیی کاهلی ۱۲۴
- ۳- روایت علی بن مغیره ۱۲۹

- پ) اجماع ۱۳۰
- ت) ارتباط منطقی بین مصلحت و مفسده ۱۳۱
- ث) حکمت جعل و تشریع ولایت ۱۳۲
- ج) اصل عملی استصحاب ۱۳۳
- چ) اصل عدم ثبوت ولایت ۱۳۴
- ح) انصراف اصل ولایت به اشتراط مصلحت صغار ۱۳۴
- خ) بنای عقلاء ۱۳۵
- مبحث سوّم: ولایت پدر و جدّ پدری با اشتراط عدم مفسده ۱۳۷
- گفتار اوّل: طرح نظریه‌های مرتبط با اشتراط عدم مفسده در مطلق تصرّفات ولی ۱۳۸
- الف) اشتراط عدم مفسده در ولایت بر اموال صغار ۱۳۸
- ب) اشتراط عدم مفسده در ولایت بر تزویج صغار ۱۴۰
- گفتار دوّم: ادّله‌ی اشتراط عدم مفسده در تصرّفات ولی و نقدهای وارد بر آن‌ها ۱۴۳
- الف) آیه‌ی «لَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ» ۱۴۳
- ب) روایات ۱۴۵
- ۱- روایت حسین بن ابی العلاء ۱۴۵
- ۲- روایت ابو حمزه ثمالی ۱۴۷
- ۳- روایت فضل بن عبدالملک ۱۵۰
- ۴- روایت عبید بن زراره ۱۵۲
- پ) پذیرش روایات ناظر بر عدم مفسده مبتنی بر جمع بین روایات ۱۵۴
- ت) اجماع ۱۵۵
- ث) حکومت ادّله‌ی نفی ضرر و حرج بر ادّله‌ی ولایت پدر و جدّ پدری ۱۵۶
- ج) ملاک جعل و تشریع ولایت ۱۵۷

چ) بنای عقلاء	۱۵۸
ح) اصل عدم ولایت	۱۶۰
خ) اصل عدم اشتراط مصلحت	۱۶۰
د) اصالة الفساد و اصل عدم ترتب اثر	۱۶۱
ذ) تطبیق عنوان ظلم بر مفسده و قبح عقلی آن	۱۶۲
جمع بندی فصل دوّم	۱۶۳
فصل سوّم: بررسی و تحلیل دیدگاه آیت الله مکارم شیرازی	۱۶۵
مبحث اوّل: تنقیح ابعاد نظر آیت الله مکارم شیرازی	۱۶۸
گفتار اوّل: ماهیّت و قلمروی دیدگاه آیت الله مکارم شیرازی	۱۶۹
الف) ماهیّت نظریّه‌ی بطلان کودک‌همسری از لحاظ حکم یا فتوا بودن	۱۶۹
۱- تعریف و وجوه افتراق فتوا و حکم	۱۶۹
۱-۱- کیفیّت و شیوه‌ی بیان فتوا و حکم	۱۷۰
۲-۱- تطبیق بر مصادیق در فتوا و حکم	۱۷۰
۳-۱- گستره و شمول فتوا و حکم	۱۷۱
۲- بررسی امکان صدور حکم از جانب مجتهد جامع الشّرایط	۱۷۲
۳- انطباق نظریّه‌ی بطلان کودک‌همسری با فتوا بودن آن	۱۷۴
ب) گستره‌ی نظریّه‌ی بطلان کودک‌همسری از لحاظ سنّی	۱۷۷
گفتار دوّم: اصل ولایت قهری در تزویج ولایی	۱۸۰
الف) پذیرش اصل ولایت ولیّ قهری در تزویج ولایی	۱۸۰
ب) ادله اختصاصی معظّم له درباره شرطیّت مصلحت در تصرفات ولی در تزویج صغار	۱۸۱
۱- استناد به قیاس اولویّت	۱۸۱
۲- استناد به مفهوم ولایت از منظر عقلایی	۱۸۲

گفتار سوم: موضوع‌شناسی، اثبات خلاف، ضابطه‌ی تشخیص، زمان لحاظ مفسده مطابق با نظر آیت

الله مکارم شیرازی..... ۱۸۴

الف) مرجع موضوع‌شناسی در نظریه‌ی مذکور..... ۱۸۴

۱- انواع موضوعات احکام و مرجع تشخیص آنها..... ۱۸۴

۱-۱- موضوعات تاسیسی..... ۱۸۵

۲-۱- احکام امضایی..... ۱۸۵

۱-۲-۱- موضوعات عرفی به همراه دخل و تصرف شرعی..... ۱۸۵

۲-۲-۱- موضوعات عرفی - امضایی..... ۱۸۶

۲- مرجعیت عرف در تشخیص موضوع مورد تردید..... ۱۸۶

۳- مرجعیت عرف در تشخیص تحقق و عدم تحقق موضوع..... ۱۸۷

۴- جواز یا بطلان تقلید در موضوعات عرفی..... ۱۸۸

۵- تحلیل مرجع تشخیص موضوع در نظریه‌ی بطلان کودک‌همسری..... ۱۸۸

ب) بررسی امکان یا عدم امکان صحت موردی تزویج ولایی..... ۱۹۰

۱- بطلان مطلق کودک‌همسری..... ۱۹۱

۱-۱- تقدّم مصالح عمومی بر مصالح خصوصی..... ۱۹۱

۲-۱- عمومیت مبنای استفتای مرجع..... ۱۹۲

۲- نسبی بودن بطلان کودک‌همسری..... ۱۹۲

۲-۱- عدم تعارض موارد خصوصی تزویج ولایی واجد مصلحت با مصالح عمومی..... ۱۹۳

۲-۲- عدم نقض نظریه‌ی بطلان عمومی کودک‌همسری با وجود مصلحت در موارد خاص..... ۱۹۳

۳-۲- ماهیت فتوایی اظهارنظر آیت الله مکارم شیرازی..... ۱۹۴

پ) ضابطه‌ی شخصی یا نوعی در تشخیص مصادیق کودک‌همسری..... ۱۹۴

۱- شخصی بودن مصلحت در کودک‌همسری..... ۱۹۶

۲- نوعی بودن مصلحت در کودک‌همسری..... ۱۹۹

ت) احراز مصلحت در زمان انعقاد عقد و عروض مفسده در زمان بعد از آن	۱۹۹
گفتار چهارم: عقلایی بودن احکام و نقش عقلاء و تاثیر بنای آنان	۲۰۱
الف) دلایل عقلایی بودن احکام	۲۰۱
۱- معیار بودن فهم عرفی عقلایی در خطابات شرعی	۲۰۱
۲- منافی بودن احکام غیر عقلایی با هدف تشریع	۲۰۲
ب) نقش عقلاء و تاثیر بنای آن	۲۰۳
گفتار پنجم: تطبیق نظر آیت الله مکارم شیرازی با مصلحت نوعیه	۲۰۵
الف) تفاوت بین مصلحت نوعیه و مصلحت شخصیه	۲۰۵
ب) آثار مترتب بر تفکیک بین مصلحت نوعیه و مصلحت شخصیه	۲۰۶
۱- تقدّم مصالح نوعیه بر مصالح شخصیه	۲۰۷
۲- کاربرد مصالح نوعیه در تشریع احکام و قانون‌گذاری	۲۰۷
مبحث دوّم: ضمانت اجرای تزویج ولایی در فقه امامیه و حقوق ایران و از منظر آیت الله مکارم شیرازی	۲۰۹
گفتار اوّل: بررسی وضعیّت تزویج صغار از منظر فقه امامیه	۲۱۱
الف) بررسی فقهی حقوق صغار نسبت به تزویج ولایی بعد از رفع حجر	۲۱۱
ب) بررسی فقهی ضمانت اجرای تزویج صغار با وجود مفسده یا عدم مصلحت	۲۱۵
۱- دیدگاه عدم نفوذ تزویج ولایی	۲۱۵
۲- دیدگاه بطلان تزویج ولایی	۲۱۶
۳- نقد فقهی دیدگاه بطلان تزویج ولایی	۲۱۷
گفتار دوّم: بررسی وضعیّت تزویج صغار از منظر حقوقی	۲۲۱
الف) وضعیّت نکاح صغار از نظر حقوق مدنی	۲۲۱
ب) بررسی حقوقی ضمانت اجرای تزویج صغار در صورت عدم مصلحت	۲۲۳

۱- دیدگاه عدم نفوذ تزویج ولایی.....	۲۲۴
۲- دیدگاه بطلان تزویج ولایی.....	۲۲۵
۳- نقد حقوقی دیدگاه بطلان تزویج ولایی.....	۲۲۶
گفتار سوم: بررسی وضعیّت تزویج صغار از منظر آیت الله مکارم شیرازی.....	۲۲۸
الف) دیدگاه متقدّم آیت الله مکارم شیرازی مبتنی بر عدم نفوذ تزویج ولایی.....	۲۲۸
ب) دیدگاه متاخر آیت الله مکارم شیرازی مبتنی بر بطلان تزویج ولایی.....	۲۲۹
۱- تبیین دیدگاه آیت الله مکارم شیرازی.....	۲۳۰
۲- مبانی دیدگاه آیت الله مکارم شیرازی.....	۲۳۲
۱-۲- بطلان به معنای عدم نفوذ.....	۲۳۲
۱-۱-۲- تقریر مبنا.....	۲۳۲
۲-۱-۲- نقد مبنا.....	۲۳۳
۲-۲- مبنا قرار دادن قاعده‌ی (وجود مجیز صالح حین العقد).....	۲۳۴
۱-۲-۲- بیان مفهوم قاعده.....	۲۳۴
۲-۲-۲- نقد قاعده.....	۲۳۵
۱-۲-۲-۲- مخالفت با ادله.....	۲۳۵
۲-۲-۲-۲- غیر قابل تصحیح بودن قاعده.....	۲۳۶
۳-۲-۲-۲- فقدان دلیل.....	۲۳۸
۴-۲-۲-۲- عدم کاربرد قاعده در حقوق.....	۲۳۸
۳-۲- روایت فضل بن عبدالملک.....	۲۴۰
۱-۳-۲- بیان نصّ روایت و دلالت آن.....	۲۴۱
۲-۳-۲- مناقشه سندی و دلالی روایت.....	۲۴۲
۴-۲- وجود مصلحت، شرط صحّت تزویج ولایی.....	۲۴۲
۱-۴-۲- چگونگی استدلال به مبنا.....	۲۴۳

۲۴۳.....	۲-۴-۲- مناقشه‌پذیر بودن مبنا به دلیل مختل نشدن ارکان صحّت در مادّه ۱۹۰ قانون مدنی
۲۴۶.....	۵-۲- تغییر موضوع در تزویج ولایی
۲۴۶.....	۱-۵-۲- تغییر حکم شرعی به سبب تغییر موضوع
۲۴۶.....	۲-۱-۵-۲- تعریف حکم و انواع آن
۲۴۹.....	۲-۲-۵-۲- تعریف موضوع و متعلّق حکم و انواع موضوع
۲۵۱.....	۲-۵-۲- بررسی رویکرد آیت الله مکارم شیرازی درباره جایگاه تغییر موضوع در استنباط حکم شرعی
۲۵۲.....	۲-۲-۵-۲- مقدمه اوّل - شناخت رویکرد کلیّ معظمّ له نسبت به تأثیر تغییر موضوع بر تغییر حکم
۲۵۲.....	۲-۱-۵-۲- جزء اوّل - اثبات ارتباط تنگاتنگ تأثیر زمان و مکان با تغییر موضوع
۲۵۵.....	۲-۲-۵-۲- جزء دوّم - تقسیم‌بندی تغییر موضوع
۲۵۸.....	۲-۲-۵-۲- مقدمه دوّم - تصدیق تغییر موضوع تزویج ولایی از سوی معظمّ له
۲۵۹.....	۲-۲-۵-۲- موافقت معظمّ له با تغییر موضوع در تزویج ولایی
۲۶۳.....	۲-۲-۵-۲- ویژگی‌های رویکرد آیت الله مکارم شیرازی
۲۶۶.....	۲-۲-۵-۲- نقد مبنای تغییر موضوع
۲۶۷.....	۲-۶-۲- حکم حکومتی بودن بطلان نکاح زیر سنّ ۱۳ سال
۲۶۷.....	۲-۶-۲- ویژگی‌های مؤثر در صدور حکم حکومتی
۲۷۱.....	۲-۶-۲- نقد مبنای حکم حکومتی وفق اعتنا به مبانی آیت الله مکارم شیرازی
۲۷۴.....	۲-۷-۲- تأثیر زمان و مکان در قوانین و احکام شرعی
۲۷۴.....	۲-۷-۲- تبیین نگرش فقهای اسلامی نسبت به مقتضیات زمان و مکان
۲۷۵.....	۲-۷-۲- برجسته بودن توجّه به مقتضیات زمان و مکان در اجتهاد آیت الله مکارم شیرازی
۲۷۸.....	۲-۷-۳- بطلان تزویج ولایی بر پایه مقتضیات زمان و مکان
۲۸۰.....	۲-۸- استناد به قاعده‌ی (وجود مقتضی و فقدان مانع)
۲۸۳.....	جمع‌بندی فصل سوّم